

Angyal László

Helyesírás-tanítás és tehetséggondozás a nyitrai Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben¹

adjunktus

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara

Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet

Nyitra, Szlovákia

langyal96@gmail.com

Absztrakt

Dolgozatomban bemutatom a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karán működő Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet rövid történetét, és az ott folyó nyelvészeti kutatásokat is ismertetem. Továbbá beszámolok az intézetben folyó helyesírás-tanítás oktatási tapasztalatairól és a tehetséggondozásra is kitérek.

Az intézet az eltelt több mint fél évszázad nehézségeit és a történelmi viszonytárságokat leküzdve nemzetközi viszonylatban is elismert szellemi műhellyé vált. Széles körű oktatási és tudományos tevékenységet fejt ki, melynek alappillére a tehetséggondozás és az utánpótlás-nevelés. Az intézetben a tanulmányi programok jellegéből adódóan nagy hagyománya van a helyesírás tanításának, amely törzstantárgyak keretei között valósul meg.

A tanulmányban megosztom az oktatási tapasztalataimat is, valamint vázolom a helyesírási ismeretek tanításának gyakorlatát. Mivel a hallgatók zöme nyelvjárási közegben szocializálódik, vizsgálom a nyelvjárási háttér helyesíráásra gyakorolt hatásait is. Végezetül beszámolok az intézetben zajló tehetséggondozó programokról és az utánpótlás-nevelésről is.

Kulcsszavak: helyesírás, tehetséggondozás, nyelvjárási háttér, utánpótlás-nevelés

¹ Készült a VEGA 1/0316/21-es számú, *Egyszerű és szervezett nyelvi menedzselés szlovák–magyar kétnyelvű környezetben* megnevezésű projekt keretében.

Teaching spelling and talent management at the Institute of Hungarian Linguistics and Literary Science in Nitra

Abstract

In my study, I reviewed the teaching of spelling and talent management within linguistics at the Institute of Hungarian Linguistics and Literary Science in Nitra. The Institute has overcome the difficulties of more than half a century and historical adversity to become an internationally recognised intellectual institution. The Institute has a wide range of teaching and research activities, mainly talent management and training. Due to the nature of its study programmes, the Institute has a long tradition of teaching spelling as a core and optional subject. In the written language, too, there are linguistic forms other than those of the mother tongue, the acquisition of which is a priority. In this paper, I have shared my teaching experiences and outlined methods for teaching spelling. As most students are socialised in a dialect environment, I have also investigated the effects of the dialect background on spelling. The most common spelling errors due to the dialect background of the students were related to the duration of vowels and consonants, which is why it would be necessary to reinforce and make the teaching of spelling to students from dialect backgrounds more effective. The study showed that frequent, conspicuous dialect phenomena generally do not influence spelling, which students more easily recognise. The types of errors resulting from dialect pronunciation require more intensive practice. Regional variations in error types can be observed, and therefore, mapping dialect-induced type errors by region could increase the efficiency of spelling instruction for students from dialect backgrounds. Similar factors may be behind the spelling deficiencies of Hungarian secondary school students in Slovakia, where spelling instruction is not given importance.

Keywords: spelling, talent management, dialect background, youth education

1. A nyitrai Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet rövid története

A nyitrai Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék (2011-től Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet) elsősorban oktatási feladatokat lát el. A tanszék alapküldetéséből fakadóan a szlovákiai magyar nyelv és irodalom szakos tanárképzést vállalta és vállalja fel. Napjainkban ez a feladatköre a társadalmi igényekhez igazodva jelentősen kibővült,

hiszen a kultúra, a közigazgatás és a 3. szektor leendő szakembereinek anyanyelvükön történő felkészítése is kiemelt feladatai között szerepel (Sándor 2018: web).

A magyar iskolák 1948-ban kezdődő megnyitásával egy időben jelentkezett a pedagógushiány is. Az 50-es években a tanítóihiány pótlására már a felsőoktatás jegyeit magukon viselő tanfolyamok keretén belül megkezdődött a tanítók képzése. 1950-ben Pozsonyban és 1953-ban Rozsnyón megnyiták a magyar tanítóképző gimnáziumok, 1952-ben Komáromban pedig az óvónőképző gimnázium. A magyar pedagógusképzést szolgálta a Komenský Egyetemen megalakított Magyar Nyelv- és Irodalom Tanszék is. 1954-ben a magyar nyelv és irodalom szakot Pozsonyban már három felsőfokú intézményben oktatták: a Comenius Egyetem Magyar Szemináriumában, a Pedagógiai Főiskolán és a Felsőbb Pedagógiai Iskola Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén. Az oktatáspolitikai döntések nyomán azonban a megszűnő Felsőbb Pedagógiai Iskola magyar tanszéke 1960-ban átkerült Nyitrára (László 2013: 11), ahol Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék néven a Pedagógiai Intézet Magyar Tagozatának egyetlen önálló tanszékeként kezdte el működését. 1960-ban a magyar tagozatra 212 nappali hallgatót vettek fel, és 29 főiskolai oktatóval indult a magyar nyelvű oktatás. A Nyitrán folyó magyar pedagógusképzés kiegyensúlyozott időszakára 1974-ig tartott. Ebben az évben lettek ugyanis meghirdetve utoljára a magyar tagozatra a különböző szakpárosításokban a felvételi vizsgák. 1978-ban a Nyitrai Pedagógiai Kar magyar tagozatán a tanárképzést felfüggesztették, tanári szakokat már csak ritkán nyitottak, így az oktatás szinte teljes mértékben szlovákul folyt. A nyitrai főiskolán 1962-től 1978-ig 1850 diák szerzett diplomát a magyar pedagógusképző szakokon. Ebből 381 diák alsó tagozatos tanítói, 1469 pedig felső tagozatos tanári képesítést szerzett (László 2005: 10–11). A megszüntetés időszakában, tehát 1979–1994 között 664 magyar pedagógus végzett: ebből 436 volt tanító és 228 tanár. Az 1989-es rendszerváltozás után, 1992-től az akkori Nyitrai Pedagógiai Főiskolán turbulens változások mentek végbe: a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék a Humán Tudományok Karára került, és Hungarisztika Tanszék néven működött tovább. A 2000-es évek elején új elképzeléseket és irányvonalakat fogalmazott meg a tanszék, és e minőségi átalakulás során komoly szakmai és tudományos fejlődésen ment keresztül. 2004-ben az újonnan létrejött Közép-európai Tanulmányok Karának (KeTK) részévé vált a mintegy negyvenéves múlttal és kiváló oktatógárdával rendelkező tanszék. A tanszék 2004. március 1-jén ismét visszanyerte a korábbi Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék megnevezést, és fokozatosan bővült az oktatóinak a száma. Jelenleg a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben a 2024/2025-ös akadémiai évben három egyetemi professzor (Vančo Ildikó, Benyovszky Krisztián, Tolcsvai Nagy Gábor), hét habilitált egyetemi docens (Bárczi Zsófia, Bauko János, Kozmács István, Petres Gabriella, N. Tóth Anikó, Presinszky Károly, Szabó Mihály Gizella) és egy PhD-fokozattal rendelkező adjunktus (Angyal László) látja el az oktatási-kutatási feladatokat.

2. Nyelvészeti kutatások a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben

Az intézet alapküldetéséből kifolyólag két tudományterületen, a nyelv- és irodalomtudományban fejti ki kutatói tevékenységét. A kezdetekben főleg a névtudomány, kisebb mértékben a dialektológia, valamint a leíró nyelvtan és a stilisztika alkották a nyelvészeti kutatások területeit. A névtanon belül főleg a földrajzi nevek gyűjtése volt a fő irányvonal, de beindult a személynév-vizsgálat is. A földrajzi nevek közül elsősorban a mikrotoponímia, a bel- és külterületi nevek felgyűjtése a cél. Jelenleg a tanári tanulmányi program bakalár (BA) képzésén belül vehetik fel a hallgatók az onomasztika (választható) tanegységet. Hallgatóink előszeretettel foglalkoznak névtani kutatásokkal. Az utóbbi években e tantárgyat évente mintegy 30–40 hallgató látogatja, akik a szemeszter végén saját kutatáson alapuló névtani szemináriumi dolgozatot adnak le. A hallgatók az alapképzés mindhárom évfolyamában felvehetik választható tantárgyként az *Onomasztika* (*Onomastika*) tanegységet. A magyar–szlovák kétnyelvű ügyvitelszervezés és a fordító- és tolmácsolás tanulmányi programok alapképzős hallgatói az *Onomasztika és fordítás* (*Onomastika a preklad*) tanegységet látogathatják mindhárom évfolyamban választható tantárgyként. A magyar nyelv a kétnyelvű hivatali kommunikációban mesterszintű tanulmányi program hallgatói pedig a *Helynevek kutatása kétnyelvű környezetben* (*Výskum toponým v bilingválnom prostredí*) kurzust látogathatják. Többen névtani témájú záró- (BA), szak- (MA) és kisdoktori (PaedDr.) dolgozatot is írnak; az utóbbi évtizedben mintegy 100 ilyen jellegű munkát védtek meg. Ezen dolgozatok témavezetői Bauko János, Héder Ágnes, Kozmács István, Presinszky Károly, Telekiné Nagy Ilona, Angyal László és Vörös Ferenc voltak (l. Bauko 2010: 173). A hallgatók szívesen neveznek be a Tudományos Diákköri Konferenciára (TDK) is névtani témájú dolgozatokkal.

Intézetünk határon túli intézményként bekapcsolódott a 2022 januárjában útjára indult Magyar Nemzeti Helynévtár Program munkálataiba is. A Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet hallgatói helynévgyűjtő munkát végeznek az egyes szlovákiai magyar településeken. A hallgatóink felkészítését az egyetemi kurzusok mellett további lehetőségek is segítik. A Debreceni Egyetemen a korábbi hagyományokat folytatva helynévgyűjtő (adatbázis-építő) táborokat szervezett, amelyek keretében a résztvevők élőnyelvi és történeti forrásadatokat feldolgozásában szerezhettek gyakorlatot adatbázisok és helynévszótárak összeállításával. A programnak köszönhetően intézetünkben növekszik a helynevekkel foglalkozó záró- és szakdolgozatok száma.

A Magyar Nemzeti Helynévtár Program prioritásának tekinti Pesty Frigyes 1864–1865-ben összegyűjtött helynévtára eddig még kiadatlan köteteinek sajtó alá rendezését. Intézetünk oktatója, jelen írás szerzője Pesty Frigyes kéziratosa helynévanyagának Nógrád megyei lejegyzését vállalta fel a programban Gréczi-Zsoldos Enikővel együtt.²

² A kötet feltehetően 2024 végén, 2025 elején második felében jelenik meg.

A névtani témák mellett olyan dolgozatok is születtek intézetünkben, amelyek egy-egy szlovákiai magyarlakta település nyelvjárását írták le. A 90-es évekig az említett időszakban a tanszéken oktató Kovács László tollából születtek a szlovákiai magyar nyelvjárásokkal foglalkozó írások (Sándor 2005: 51). A dialektológiai kutatások új szempontú megközelítését jelenti a nyelvjárási adatok digitalizálása, ami Presinszky Károly munkásságához köthető. A szlovákiai magyar számítógépes dialektológia eddigi legjelentősebb eredménye a sokrétű kutatási célokra felhasználható, hanggal szinkronizált nyelvjárási adattár, a Szlovákiai Magyar Nyelvjárási Hangoskönyv (SzMNyHK.) című sorozat (Presinszky 2023: 713). A hangoskönyv beszélt nyelvi szövegeket tartalmaz, melyek ízelítőt adnak a szlovákiai magyar tájegységek nyelvjárási sajátosságaiból. A szövegek közlése olyan informatikai eljárással készült, amely segítségével a hangfelvétel és annak fonetikus lejegyzése egyszerre jelenik meg. A hang és a lejegyzés szinkronizálása a Bihalbocs dialektológiai szoftver segítségével készült, melyet Vargha Fruzsina Sára és Vékás Domokos fejlesztettek ki. Az intézet oktatói a kétnyelvűség (Presinszky Károly, Szabó Mihály Gizella, Vančo Ildikó) mellett a pszicholingvisztika és az oktatásmódszertan kérdéseivel is foglalkoznak (Vančo Ildikó), továbbá érdeklődnek a fordítástudományi témák iránt is (Szabó Mihály Gizella). Az ismertetett témák mellett a kognitív nyelvészet (Tolcsvai Nagy Gábor) és a finnugrisztika (Kozmács István) kérdései iránt is nyitottak. A nyelvészetben belül napjainkban kiemelt helyet kapnak a magyar és a szlovák nyelv, a standard és a nyelvjárás közti kontaktusjelenségek vizsgálata, valamint a magyar nyelv társadalmi változatainak és a kisebbségi nyelvi környezet jogi vonatkozásainak ismeretére vonatkozó tanegységek.

A nyelvészeti kutatások jelenleg egy tudományos-kutatói projekt köré szerveződnek:

A Szlovák Köztársaság Oktatási Minisztériuma által támogatott VEGA 1/0316/21-es számú projekt: *Egyszerű és szervezett nyelvi menedzselés szlovák–magyar kétnyelvű környezetben* (kutatásvezető: Bauko János).

3. Helyesírás-tanítás a nyitrai magyar tanszéken (a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben)

Szlovákiában a következő felsőoktatási intézményekben nyílik lehetőség magyar nyelvű tanulmányi szakok látogatására: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet (Nyitra); Comenius Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék (Pozsony); Selye János Egyetem, Tanárképző Kar, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék (Komárom); Eperjesi Egyetem, Magyar Nyelv és Kultúra Intézete (Eperjes). A felsorolt intézményekben mindenhol folyik tanárképzés, egy intézményben pedig magyar nyelvű kiadványszerkesztő szak (Pozsony), illetve közigazgatási dolgozók

képzése (nyitrai intézet).³ Tolmács- és fordítóképzés pedig Pozsonyban, Nyitrán és Eperjesen folyik magyar nyelven.

3.1. A helyesírás mint kötelező tantárgy a nyitrai magyar intézetben⁴

A nyitrai magyar tanszéken, tehát a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet minden magyar vonatkozású képzési programjában kötelező tantárgyként szerepel az *Ortográfia és A magyar nyelv ortográfiája* című kurzus, melyet a tanárjelöltek és a fordító- és tolmácsjelöltek az első évfolyam téli szemeszterében (őszi félévében) vesznek fel. Az óvópedagógus hallgatók a *Nyelvművelés és a magyar nyelv helyesírása (Jazyková kultúra a ortografia maďarského jazyka)* c. kurzuson belül tesznek szert hasonló ismeretekre az alapképzés második évfolyamában. A tantárgyak tézisei a helyesírási szabályzat fő témaköreire igazodnak, külön figyelmet fordítva a szlovákiai magyar írásgyakorlat sajátosságaira:

A magyar helyesírás általános kérdései. A magyar helyesírás története

A helyesírás alapelvei. A kiejtés elve

A hagyomány elve, a szóelemzés elve, az egyszerűsítés elve

A különírás és az egybeírás I.

A különírás és az egybeírás II.

A tulajdonnevek írása I.

A tulajdonnevek írása II.

Az idegen közsavak és tulajdonnevek írása

Az elválasztás

A mondat végi írásjelek

A rövidítések, a jelek és a mozaikszók

A számok írása és a keltezés

A szlovákiai magyar írásgyakorlat helyesírási sajátosságai.⁵

Az óra gyakorlati jellegű: a hallgatók felkészülnek a szabályzati részekből, majd megoldják a feladatlapokat. Ezek kitöltésénél mindenki a saját módszerét követi: egyesek a szabálysablonok ismeretében próbálják megoldani a feladatokat, mások először megoldják őket, majd ezután tekintik át a kapcsolódó szabálysablonokat. Ezeket

³ Magyar nyelvű képzést biztosított a beszercebányai Bél Mátyás Egyetem Bölcsészettudományi Karán működő Hungarisztika Tanszék is, de 2015-ben megszűnt. A Hungarisztika Tanszék sokáig az egyedüli olyan felsőoktatási intézményi egység volt, ahol a magyar és szlovák anyanyelvű hallgatók az elmúlt években a szlovákiai felsőoktatás minden szintjén, tehát Bc., Mgr., PhD. szinteken magyar nyelvpárosítással komplex, akkreditált fordító- és tolmácsképzésben részesülhettek nappali vagy levelező formában, s ezt követően a Magyar Nyelv és Irodalom Doktori Iskolában szerezhettek tudományos fokozatot (PhD.) ugyancsak nappali vagy levelező formában.

⁴ A pozsonyi magyar tanszéken folyó helyesírás-tanítás oktatási tapasztalatairól Misad Katalin számolt be egy tanulmányában (Misad 2013).

⁵ Lásd. Misad 2018.

a feladatokat legtöbbször egyénenként, ritkábban csoportmunkában töltik ki. Az óra teljesítésének egyik feltétele, hogy a hallgatók összeállítsanak egy helyesírási szólistát, melyben helyesírási hibákat gyűjtenek össze különböző szinterekről (pl. szlovákiai magyar sajtótermékek, utcai feliratok, magyar nyelvű megnevezések az egyes árucikkek csomagolásán, magyar nyelvű bejegyzések a közösségi médiában stb.). Ezeket a hibákat előre egyeztetett szempontok alapján rendszerezik, majd természetesen javaslatot tesznek a javításra is.

Az órákon a következő helyesírási kézikönyveket használjuk: *A magyar helyesírás szabályai* (AkH. – 12. kiadás), *Helyesírás* (OH), *Magyar helyesírási szótár* (HHSz.). Ezeken kívül még szaknyelvi helyesírási szabályzatokat is felhasználunk: *Műszaki helyesírási szótár*, *Orvosi helyesírási szótár*. Az *Idegen szavak és kifejezések szótárát* és a *Magyar kiejtési szótárát* is gyakran forgatják a hallgatók. A nyomtatott kézikönyvek, szótárak mellett a tanszéken folyó helyesírás-tanításban az MTA Nyelvtudományi Intézete által működtetett helyesiras.mta.hu online tanácsadó portált is használjuk, mely a különböző helyesírási területeken nyújt segítséget a hallgatóknak.

A helyesírási órákon szerzett ismeretekről a hallgatók két félévközi, illetve egy félévet záró írásbeli dolgozattal adnak számot. Az értékelés elsődleges szempontja az, hogy sikerült-e készségszintre fejleszteniük az elsajátított helyesírási ismereteket.

Tanári tapasztalataim alapján a hallgatók nagy része szívesen látogatja a kötelező helyesírásórákat. Akár pedagógusként, akár tolmácsként vagy fordítóként, esetleg ügyvitelszervezőként dolgoznak majd tanulmányaik befejezése után, mindenhol készségszinten kell alkalmazniuk a helyesírási ismereteiket. A hallgatók szívesen neveznek be a Tudományos Diákköri Konferenciára (TDK) helyesírási témájú dolgozatokkal, de rendszeresen napvilágot látnak záró- és szakdolgozatok is hasonló témában. Hallgatóink többéves kihagyás után⁶ rendszeresen részt vesznek a Nagy J. Béla helyesírási verseny Kárpát-medencei döntőjében, melyre két évente kerül sor az egri Eszterházy Károly Egyetemen. A döntőt megelőzi egy házi verseny is. A Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet minden évben megszervezi az Implom József középiskolai helyesírási verseny regionális (szlovákiai) fordulóját is. 2020-ban és 2021-ben a járványhelyzet miatt renthagyó módon online formában valósult meg a verseny szlovákiai (regionális) döntője. Az intézet nyelvészei rendszeresen kiveszik a részüket a Kárpát-medencei döntő szervezésében is, több alkalommal részt vettek a szakmai zsűri munkájában. Jelenleg Angyal László nyelvész látja el a verseny szakmai feladatait.⁷

⁶ Az 1990-es évek derekán rendszeresen részt vettek nyitrai hallgatók az egri döntőben. Felkészítő tanáraik Sándor Anna és Héder Ágnes voltak.

⁷ Az idei tanévben 2024. december 4-én kerül sor a szlovákiai regionális döntőre Nyitrán.

3.2. Az *Implom József* középiskolai helyesírási verseny szlovákiai országos döntője

A verseny Szlovákiában két szinten folyik: iskolai és országos szinten. Ezáltal minden szlovákiai magyar középiskolás számára lehetővé válik a részvétel, tekintet nélkül arra, hogy az ország mely szegletében él. Az iskolai fordulót a helyi magyartanárok szervezik.

A helyesírási verseny szlovákiai (regionális) fordulóját a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Karának Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete szervezi meg 1992-től⁸ minden évben az akadémiai év téli szemeszterében (december vagy január hónapokban). A verseny szervezéséhez Cs. Nagy Lajos, az akkor a tanszéken oktató vendégtanár adta meg a kezdő lökést. Nyitrai vendégtanárságának első évében Nagy L. János javaslatára kezdeményezte a felvidéki diákok bekapcsolódását a Kárpát-medencei versenybe. A versenyt kezdetben a Szlovákiai Magyarok Anyanyelvi Társasága szervezte, az 1990-es évek közepétől azonban a társaság anyagilag ellehetetlenült, így a versenyt nem szerveztük meg. A feladatlapokat addig Cs. Nagy Lajos mellett N. Császi Ildikó és Szabómihály Gizella állították össze. A nagy távolságok miatt évente két helyen, Komáromban és Füleken szervezték meg a szlovákiai döntőket. Az említett két helyszínen került sor az országos területi fordulókra. Ekkor már évente összesen 65–70 középiskolás vett részt a helyi döntőkön (N. Császi–Cs. Nagy 2020: 20). Rövid kényszerszünetet követően, 2001-től az akkor alakult Gramma Egyesület és Nyelvi Iroda vette át a szervezési feladatokat, de kezdetben még csak levelezős lebonyolításban folyt a verseny.⁹ Az MTA-tól és a Bethlen Gábor Alaptól kapott támogatásnak köszönhetően a 2010-es évektől ismét klasszikus módon sikerült a két társszervezőnek: a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetnek és a Gramma Nyelvi Irodának megszerveznie a versenyt. A szlovákiai magyar diákok nem vallanak szégyent a Kárpát-medencei döntőkben sem: a határon túli kategóriában mindig az élmezőnyben végeznek, sőt volt olyan év, amikor az első hat helyet szlovákiai magyar versenyzők foglalták el.¹⁰ Jelenleg a versenyt a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet szervezi meg az Arany A. László Polgári Társulással és a Szlovákiai Magyar Akadémiai Tanáccsal karöltve (Angyal 2021).¹¹

⁸ Az első szlovákiai versenyt Galántán szervezték meg, amelynek győztese részt is vett a Kárpát-medencei döntőn. A versenyen összesen 34 diák vett részt.

⁹ A verseny főszervezője 1996-tól sok éven át Szabómihály Gizella volt.

¹⁰ A 2021. évi Kárpát-medencei döntő abszolút győztese a pozsonyi Duna utcai Magyar Tannyelvű Alapiskola és Gimnázium diákja, Korpás Lilla lett, aki így kiérdemelte az Implom-díjat is.

¹¹ A 2022/2023-as tanévben a szlovákiai regionális döntőt óvatosságból még online formában rendeztük meg 2022. december 2-án, abban bízva, hogy a Kárpát-medencei döntőben már lehetőség lesz a személyes jelenlétre is Gyulán. Az előző évektől eltérően már hangállományt is kaptak a versenyzők. A gyulai döntőben a legjobb 8 szlovákiai versenyző vett részt 2023 februárjában. Az idei regionális fordulót már jelenléti módon szerveztük meg 2023. november 30-án 18 diák részvételével. A 2024. február 29. és március 2. között rendezett gyulai Kárpát-medencei döntőben a határon túli versenyzők kategóriájában a komáromi Marianum Egyházi Iskolaközpont tanulója, Molnár Ágnes 1. helyezést ért el (felkészítője Mózes Endre volt).

A verseny lebonyolítását az intézet nyelvészgárdája vállalja magára napjainkban is. A verseny fő szervezőbizottsága a tollbamondás és a feladatlapok javításakor minden évben a helyesírási szabályzat 12. kiadását veszi alapul. A versenyre benevezett középiskolások a gimnáziumok és a szakközépiskolák kategóriájában mérhetik össze a tudásukat. A versenyzők a következő szakirodalomból készülhetnek: *A magyar helyesírás szabályai* (12. kiadás), 2015; Cs. Nagy Lajos: *Helyesírási gyakorlókönyv*, Trezor Kiadó, 2016; *Magyar helyesírási szótár*, Akadémiai Kiadó, 2017. A szlovákiai regionális fordulóban iskolánként egy, nagyobb iskolák esetében 2 versenyző vehet részt, a 300 diáknál több tanulóval működő iskolák három versenyzőt nevezhetnek.

A versenyzőknek a regionális verseny során több feladtból álló feladatlapot és egy tollbamondást kell megírniuk, melyek azonosak a magyarországi megyei fordulók feladataival. A tollbamondások szövegei a versenyzők teljes helyesírástudásának a felmérésére készülnek. A tollbamondásszövegek és a feladatlapok összeállításához figyelembe vesszük a középiskolai tantervben meghatározott helyesírási követelményeket. A szövegek helyes leírásához egyaránt ismerni kell a magán- és mássalhangzók időtartamának, minőségének helyes jelölésére, a tulajdonnevek, a szóösszetételek és a szószerkezetek írására, valamint az írásjelek használatára vonatkozó szabályokat. A tollbamondás leírásában súlyos hibának minősül például a magánhangzók időtartamának jelöletlensége, az idegen tulajdonnevekben előforduló hibák (*Voltaire, Rousseau*), az egybe- és különírás szabályai szerinti hibás írásmód (*művészetkedvelő, várfogságra*), a tulajdonnevekhez kapcsolódó toldalékok kötőjelezése (pl. *Voltaire-től, Rousseau-tól* stb.), a közhasznú szavak elválasztásának figyelmen kívüli elhagyása stb. Kisebb hibának számítanak a szavak kezdőbetűjének tévesztései, a betűtévesztések (magán- és mássalhangzóhibák) közszavakban és idegen tulajdonnevekben, a dátumok írásában található helyesírási hibák, valamint az írásjelek hibái. A tollbamondás értéke 50 pont, a feladatlapé pedig 100 pont. A versenyen a tollbamondás időtartama kb. 30 perc, a 12-15 feladatot tartalmazó tesztlap kitöltésének időtartama 90 perc.

A versenyt a Kárpát-medencei döntőhöz hasonló szerkezetben és tartalommal bonyolítjuk le, tehát például a verseny időtartama alatt a felkészítő pedagógusok számára szakmai előadásokat szervezünk. A versenyen előadást tartott már Sándor Anna, a nyitrai intézet volt nyelvésze, Szabó Mihály Gizella, a verseny volt főszervezője, de anyaországi vendégelőadók is, pl. Tolcsvai Nagy Gábor, az MTA doktora, az ELTE egyetemi tanára, Laczkó Krisztina, az Osiris Helyesírás egyik társszerzője és Kugler Nóra, az ELTE nyelvésze.¹²

A Kárpát-medencei döntőben a korábbi évek kialakult gyakorlatának megfelelően 8 versenyző vesz részt a szlovákiai magyar középiskolákból. A járványhelyzet miatt

¹² Az idei előadók Sándor Anna (előadásának címe: *A magyar nyelvjárások jelene és jövője Szlovákiában*) és Kozmács István (előadásának címe: *Hogyan lettünk finnugorok?*) voltak.

2020-ban és 2021-ben a szlovákiai országos és a gyulai Kárpát-medencei döntő is az online térben valósult meg. A verseny fő gesztora Nagy János, a Szegedi Tudományegyetem professzora.

A verseny eddigi évfolyamainak sikertörténetéből kiindulva kijelenthető, hogy szükség van az ilyen szakmai rendezvényekre, már csak azért is, hogy a középiskolások megismerjék az egyetemi közeget, és fontos a szakmai kapcsolatok ápolásában is, nem utolsósorban azért is, hogy javuló eredményeket érjenek el a középiskolások a helyesírási készségek területén. A diákok helyesírási kompetenciájának a fejlesztése fontos feladat a szlovákiai magyar nyelvközség körében.

3.3. Helyesírás-tanítás és szocializáció

A helyesírás-tanítás ügye fokozottan támogatásra szorul a szlovákiai magyar középiskolákban, de a felsőfokú oktatásban is, ezért erre figyelmet kell fordítanunk.

Mivel a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet hallgatói nyelvjárási közegben szocializálódtak, érdemes megvizsgálnunk a helyesírás-tanítás és a nyelvjárási háttér viszonyát. Következtetéseimet korábbi vizsgálatok eredményeiből és a 2022/2023-as akadémiai év elsőéves tanár-, tolmács- és mediátorjelölt hallgatóinak szánt tollbmondásokból, valamint a Nagy J. Béla helyesírási verseny házi versenyén felhasznált feladatlapok és helyesírási feladatok válaszaiból vontam le. Korábbi vizsgálatok is alátámasztották, hogy az írott nyelvben erősödik a beszélt nyelv hatása, így a nyelvjárásoké is. Ez fölöttébb igaz a szlovákiai magyar iskolák tanulóinak helyesírására is. A hallgatók írásbeli dolgozatainak vizsgálata alapján is megállapíthatjuk, hogy bennük is egyre erősödik a spontán beszéd hatása, a diákok az írott és a beszélt nyelv között gyakran nem is tudnak különbséget tenni (Vallent 2008: 189). A dialektusoknak nagyobb a használati arányuk kisebbségben, ezért a nyelvjárási háttérből adódó hibák okán a szlovákiai magyar egyetemisták helyesírási ismeretei hiányosabbak. Ezt erősíti meg az a körülmény is, hogy a szlovákiai magyar középiskolákban a helyesírás tanítása és a nyelvtanítás háttérbe szorult, rendszertelenebbé vált (Sándor 2016: 213). Az anyanyelvi órák mellett a többi órán ezek az ismeretek csak szórványosan jelennek meg. Az utóbbi években született már néhány olyan dolgozat, mely a nyelvjárási háttér és a középiskolások helyesírása közti összefüggéseket vizsgálta (Boda 2011: web; Haniczkó 2012; Kralina Hoboth 2012). Ezen dolgozatok eredményei az egyetemi helyesírás-tanításban is felhasználhatók. Kralina Hoboth Katalin és Haniczkó Anna két különböző szlovákiai magyar nyelvjárási régióban vizsgálta a tanulók nyelvjárásának és helyesírási hibatípusainak az összefüggéseit. Sándor Anna az elsőéves nyitrai hallgatók körében végzett hasonló felmérést.¹³ Ezekre a vizsgálatokra alapozva vettem én is szemügyre az elsőéves hallgatók (az óvodapedagógusokat leszámítva) írásbeli dolgozatait. Ezekből

¹³ Vizsgálódásának alapjául 50 elsőéves hallgató írásbeli dolgozata szolgált.

következik, hogy a Csallóközből érkező egyetemisták dolgozataiban egyrészt az *á* utáni *o*-zás (*utánno*), másrészt az intervokális helyzetben előforduló mássalhangzónyúlás (*kissebb*) jelent meg a leginkább a hibatípusokban. A legtöbb gondot viszont a mássalhangzók időtartamának jelöléséből adódó hibák okozták. A nyelvjárási kiejtéshez igazodva a feladatlapokban néhány helyen hosszú konzonáns szerepelt az intervokális helyzetben előforduló rövid mássalhangzók helyett (*reméllem, szállagavató*). A palóc nyelvjárási régióból származó egyetemisták a nyugati, az északnyugati és az Ipoly vidéki nyelvjárás-csoporthoz tartozó nyelvjárásokat beszélik, melyeknek gyakori és kirívó jelensége ugyancsak az *i*-zés, a szótagzáró *l* kiesése, a palatalizáció és a mássalhangzók teljes hasonulása terén jelentkező eltérések. A hallgatók írásbeli dolgozatai azt tükrözték, hogy a legkevesebb hibát az utóbbi jelenség szolgáltatta. Jóval több hiba fordult elő a mássalhangzók időtartamával kapcsolatban (1. rövid mássalhangzó helyett hosszú: *belölle, egyenessen, esső*; 2. hosszú mássalhangzó helyett rövid: *holó, varónó*). A magánhangzók helyesírásában ugyancsak az időtartam jelölése jelentette a legnagyobb nehézséget. A rövid magánhangzó helyett sok helyen hosszú jelentkezett: *kórmány, pósta*. Néhány helyen a hosszú magánhangzó helyett rövid szerepelt: *tehen, kilo, ovoda*.

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a dialektusból fakadó leggyakoribb helyesírási hiba a magán- és mássalhangzók időtartamával volt kapcsolatos a nyitrai hallgatók dolgozatait vizsgálva. Sándor Anna javaslatait megerősítve kijelenthetjük, hogy a nyelvjárási háttérű hallgatók helyesírás-tanításának hatékonyabbá tételét növelhetné a nyelvjárásból eredő típushibák régiónkénti feltérképezése, a nyelvjárási kiejtésből eredő hibatípusok intenzívebb gyakorlása, a módszertani hiányosságok kiküszöbölése, a köznyelvi és nyelvjárási szópárok kialakítása kontrasztív alapon. A szlovákiai magyar egyetemisták helyesírási ismereteiben megmutatkozó hiányosságok kiküszöbölésére viszont sokkal átfogóbb megoldások is szükségesek, pl. az anyanyelvi órák megerősítése, a középiskolai nyelvtanítás megtámogatása, illetve annak a célnak az elérése is, hogy ne csak a nyelvtanórák feladata legyen a helyesírási készség fejlesztése.

4. Tehetséggondozás és utánpótlás-nevelés a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben

Az utolsó fejezetben röviden bemutatom a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben zajló tehetséggondozást. Az intézetben néhány éve indítottuk el az ún. évfolyamfeladatokon alapuló tehetséggondozó és kompetenciafejlesztő programunkat. A hallgatókat a tanulmányaik folyamán már az elejétől fogva bekapcsoljuk különféle rendezvények – tudományos konferenciák, tanulmányi és művészeti versenyek – szervezésébe, aminek köszönhetően olyan tapasztalatokra tehetnek szert, melyek nélkülözhetetlenek lesznek

a későbbi pályájuk során. Ez különösen fontos a magyar szakos hallgatóinknak, hiszen egy magyar szakos tanárnak sokoldalúbbnak kell lennie kollégáinál, mivel a tárgy oktatásán túl az ünnepi műsorok, szavalóversenyek, nyelvi és irodalmi vetélkedők lebonyolítása is az ő „hatáskörébe” tartozik. Diákjaink természetesen nemcsak szervezői, hanem résztvevői is lehetnek mind hazai, mind külföldi rendezvényeknek, legyen szó tudományos diákköri konferenciáról, a szép magyar beszéd versenyéről, szónokversenyéről, mesemondásról vagy színjátszásról. Ezenfelül a választható órák keretében kreatív írást és drámajátékokat is tanulhatnak intézetünk hallgatói. Az intézet hallgatóinak évente több versenyt is szervezünk, ilyen például a Szép magyar beszéd verseny, a Tompa Mihály Országos Vers- és Prózamondó Verseny,¹⁴ a Kossuth-szónokverseny vagy a mesemondó verseny.¹⁵ A legjobb hallgatók továbbjutnak az országos vagy a Kárpát-medencei magyar egyetemisták nemzetközi versenyére is, ahol általában szintén szép eredményeket érnek el. 2017-ben például az Esztergomban megrendezett Kazinczy versenyen intézetünk hallgatója, Csölle Stefánia Kazinczy-emlékéremben részesült. Intézetünk vállalja fel évről évre a Tompa Mihály országos verseny nyitri járási fordulójának a megszervezését is. A már hagyományosnak tekinthető Legere Irodalmi Versenyt a szlovákiai magyar középiskolásoknak szervezik a tanszék irodalmárai (N. Tóth Anikó és Petres Gabriella). A 2023/2024-es versenyfolyam témája Petőfi Sándor és Madách Imre életműve volt.¹⁶ A versenyfeladatok a különböző szövegértelmezési technikák elsajátítását, az élményszerű befogadást és műértelmezést, az irodalomtörténeti és -elméleti ismeretekben való elmélyülést, a kommunikációs készség fejlesztését, illetve az olvasás iránti pozitív(abb) attitűd kialakítását szolgálják (Petres 2016: web, Petres–N. Tóth 2020). Az 1999-ben alakult NYEKK – a Nyitrai Egyetemisták Kínjászó Köre – szintén a tehetséges nyitrai egyetemisták felkarolását vállalja fel. A csoport néhány évig aktívan működött, kiváló eredményeket elérve a komáromi Jókai Napok amatőr színjátszó fesztiválokon (különdíjak, fődíjak, nívódíj stb.). Tagjai egy alkalommal részt vettek a Pécsi Országos Egyetemi Színjátszó Fesztiválon is, amelyen ezüst minősítésben részesültek, és elnyertek egy rendezői díjat is. 2008-tól 2022-ig azonban szünetelt a nyitrai magyar nyelvű amatőr színjátszás. Ekkor kapott újra lendületet, s bár a 2022/23-as évad még inkább szárnypróbálgatással és tapasztalatgyűjtéssel telt, 2023 őszén már komoly szándékkal indultak neki az újabb akadémiai évnek. N. Tóth Anikó kérésére néhány hónap alatt megalkották Petőfi és Madách bicentenáriuma a „Túl távol, elég közel” című darabjukat, mely a két nagy személyiség majdnem-találkozásairól szól. A csoport vezetője jelenleg Csobády Csilla, intézetünk harmadéves doktorandusza.

¹⁴Az idei, 31. verseny országos döntőjére Rimaszombatban került sor 2024. június 21–22. között. A Nyekkcencs zenei formáció (Fóthi Virág Mercédesz, Csáky Máté és Mezei Ádám) a VI. kategóriában aranyásvos besorolást kapott, a kategória 2. helyezettjeként végzett. Csobády Csilla, intézetünk másodéves doktorandusza az V. kategóriában ezüstsávos besorolást kapott.

¹⁵Népek meséi országos főiskolai és egyetemi mesemondó verseny.

¹⁶Az idei versenyfolyam témája: Irodalom-sport-gasztronómia.

Az intézet oktatói nagy figyelmet szentelnek a tudományos utánpótlás kinevelésének is (Sándor 2013, Sándor 2018: web). A pályakezdő kutatók különböző tudományos diákköri konferenciákon mutatják be kutatási eredményeiket. Az egyik ilyen megmérettetés a TDK kari fordulója, amelynek fő koordinátora a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet oktatója, Presinszky Károly. A kari fordulón bemutatott pályamunkákat *Cesty k vede – Utak a tudományhoz* címmel a Közép-európai Tanulmányok Kara minden évben önálló tanulmánykötetben jelenteti meg. A hallgatók évről évre sikeresen szerepelnek a Felvidéki Tudományos Diákköri Konferencián (FTDK) is. A rendezvénynek már többször volt a házigazdája a karunk: 2023 novemberében sorrendben immáron a XVIII. FTDK-nak is otthont adott a Közép-európai Tanulmányok Kara.¹⁷ Az FTDK-n helyezést elért hallgatók az OTDK¹⁸-n vehetnek részt. A hallgatók ezen a versenyen is több alkalommal szerepeltek eredményesen. Az intézet a tudományos szerepvállalásával és a nemzetközi kapcsolatoknak köszönhetően szerves része az egyetemes magyar tudományosságnak. A Magyar Tudományos Akadémia külföldi műhelyként az Arany A. László nevét viselő kutatóműhelyként¹⁹ van jelen.

5. Összegzés

Tanulmányomban áttekintettem a nyitrai Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetben folyó helyesírás-tanítást, annak oktatási tapasztalatait és az intézetben zajló tehetséggondozást. Az intézet szerteágazó tevékenysége révén nemzetközileg is jegyzett szellemi műhellyé vált.

Az intézetben a tanulmányi programok jellegéből adódóan nagy hagyománya van a helyesírás tanításának, mely törzstantárgyak keretei között valósul meg. A tanulmányban vázoltam a helyesírási ismeretek elsajátításának és a hallgatók nyelvjárási háttérének kapcsolatát. Vizsgálataim alapján kijelenthető, hogy a nyelvjárásból fakadó leggyakoribb helyesírási hiba a hallgatók esetében a magán- és mássalhangzók időtartamával volt kapcsolatos, ezért is lenne szükséges megerősíteni és hatékonyabbá tenni a nyelvjárási háttérrel bíró hallgatók helyesírás-tanítását. Az eddigi tapasztalatok, valamint a hallgatók visszajelzései alapján megállapíthatjuk, hogy a helyesírás-tanításhoz köthető kurzusok, illetve a választott módszerek hozzájárulnak ahhoz, hogy a hallgatók elsajátítsák helyesírásunk szabályrendszerét.

¹⁷ Az legutóbbi, XVIII. FTDK-t Nyitrán rendezték meg 2023. november 23-án és 24-én.

¹⁸ Országos Tudományos Diákköri Konferencia.

¹⁹ Arany A. László Polgári Társulás.

Irodalom

- Angyal László 2021. Improvement of spelling skills among Hungarian secondary school students in Slovakia in light of the spelling competition of József Implom secondary school. In: L. Gómez Chova–A. López, Martínez–I. Candel, Torres (eds.) *EDULEARN 2021 (13th International Conference on Education and New Learning Technologies)*. Valencia: IATED Academy. 4040–4047.
<https://doi.org/10.21125/edulearn.2021.0854>
- Bauko János 2010. Névtani témájú dolgozatok a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékén (2000–2010). *Névtani Értesítő* 32: 173–177.
- Boda Annamária 2011. A helyesírás tanítása nyelvjárási háttérű tanulók számára. In: *Anyanyelv-pedagógia* 3. <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=333>.
- N. Császi Ildikó – Cs. Nagy Lajos 2020. „A nyelv csak élve tündököl.” AESZ-füzetek 17. Sepsziszentgyörgy: Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége.
- Haniczkó Anna 2014. Nyelvjárási jelenségek a tornaljai alapiskolások nyelvhasználatában. *Katedra* 22/6: 20–21.
- Kralina Hoboth Katalin 2012. A helyesírás tanítása nyelvjárási és kétnyelvű környezetben. *Katedra* 20/1: 14.
- László Béla 2005. A nyitrai magyar pedagógusképzés negyvenöt éve (1960–2005). In: *A nyitrai magyar pedagógusképzés negyvenöt éve (1960–2005)*. Nyitra: Nyitrai Konstantin Egyetem. Közép-európai Tanulmányok Kara. 7–30.
- László Béla 2013. Küzdelmek a megmaradásért. In: Bárczi Zsófia – Vargová, Zuzana (szerk.) *Myseu a telo. Test és lélek*. Nyitra: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. 11–15.
- Misad Katalin 2013. A magyar helyesírás helye és oktatásának tapasztalatai a pozsonyi magyar tanszéken. In: Bozsik Gabriella (szerk.) *Helyesírás-tanításunk helyzete határon innen és túl*. Eger: Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszéke. 45–55.
- Misad Katalin 2018. Mutatvány a szlovákiai magyar írásgyakorlat helyesírási sajátosságaiából. *Katedra* 25/8: 14–17.
- Petres Csizmadia Gabriella 2016. A Legere Irodalmi Verseny a szövegértés fejlesztésének szolgálatában. *Anyanyelv-pedagógia* 1. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=503>.
- Petres Csizmadia Gabriella – N. Tóth Anikó 2020. *LEGERE (Módszertani kézikönyv a modern irodalomtanításhoz)*. Nyitra: Nyitrai Konstantin Egyetem. Közép-európai Tanulmányok Kara.
- Presinszky Károly 2023. A helynévhasználat jellemzői szlovákiai magyar nyelvjárási hangoskönyvek szövegeiben. *Magyar Nyelvjárások* 61: 713–723.
<https://doi.org/10.30790/mnyj/2023/54>

- Sándor Anna 2005. Nyelvészeti kutatások a nyitrai Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken. In: *A nyitrai magyar pedagógusképzés negyvenöt éve (1960–2005)*. Nyitra: Nyitrai Konstantin Egyetem. Közép-európai Tanulmányok Kara. 50–55.
- Sándor Anna 2013. Az elmúlt tíz év a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet életében. In: Bárczi Zsófia – Vargová, Zuzana (szerk.) In: *Myseu a telo. Test és lélek*. Nyitra: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. 19.
- Sándor Anna 2016. A nyelvjárási háttér és a helyesírás. In: Tóth Szergej – Rozgonyiné Molnár Emma (szerk.) *Prózától a líráig (Írások Nagy L. János tiszteletére)*. Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 211–219.
- Sándor Anna 2018. A nyitrai magyartanárképzésről. *Anyanyelv-pedagógia*. Elérhető: <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=723>.
<https://doi.org/10.21030/anyp.2018.1.9>